

Oud Woudenberg is een uitgave van Stichting Oud Woudenberg voor donateurs. De stichting is opgericht op 15 december 1955 en heeft als doelen:

1. *Het verzamelen en tentoonstellen van voorwerpen van oudheidkundige aard,*
2. *Het verhogen van de kennis van de geschiedenis,*
3. *Het naspeuren van de zeden en gewoonten in heden en verleden, betrekking hebbend op of gevonden in de gemeente Woudenberg en omgeving.*

Bestuur: J. de Kruijff, voorzitter
O.G.A. Honders, secretaris
H. Schouten, penningmeester
J. van Egdome, W. de Greef, P.D. de Kruijff, M. de Man,
A. Robbertsen-Moesbergen, C.Ph. Roodnat,
A. Schaling-Meijdam, leden

Telefoon: (033) 286 36 49 (secretaris)
E-mail: mail@oudwoudenberg.nl
Website: www.oudwoudenberg.nl
Postadres: Postbus 2, 3930 EA Woudenberg

Oudheidkamer Dorpsstraat 40d, 3931 EH Woudenberg (2e etage Cultuurhuis)

De tentoonstellingsruimte hierin is geopend:

- maandag 13.30-16.00u, -dinsdag 10.00-12.30u
- woensdag 13.30-16.00u, -vrijdag 18.30-20.30u
- groepen op afspraak

De onderzoekruimte hierin is geopend op maandag van 13.30 tot 16.00u.

Donatie: vanaf € 12,50 per jaar, waarvoor u een acceptgiro ontvangt

Giften: zijn welkom op rekening 3724.34.401

Legaten: bij testament zullen met erkentelijkheid worden geaccepteerd

De stichting is erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Voor particulieren zijn donatie en giften fiscaal aftrekbaar. Legaten zijn voor de stichting vrij van successierecht.

Redactie: P.D. de Kruijff
H.G. Moesbergen
W. de Greef, eindredactie en vormgeving

Oplage: 850

Verschijsning: 4x per jaar of 3x per jaar + 1x De Klapperman (=themanummer)

Druk: Woudenbergse Drukkerij BV, Woudenberg

ISSN: 1571-456X

Inhoud

1. Woord vooraf	2
2. Woudenberg in de landelijke dagbladen 1939-1945 (2)	3
3. Bezoek de Oudheidkamer in het Cultuurhuis	15
4. Verhalen over <i>Arm en Rijk</i> op 10 oktober	22
5. Historisch avond op 28 november	22
6. Winterpret in Woudenberg	23
7. Informatie via uw e-mailadres	23
8. Nieuwe <i>Klapperman</i> over boerderij De Lagemaat	24

1. Woord vooraf

Voor u ligt het derde nummer van het blad *Oud Woudenberg* van dit jaar. Het hoofdartikel is een extra lange aflevering van krantenartikelen over Woudenberg in de Tweede Wereldoorlog.

Bestuurslid Mees de Man heeft zijn best gedaan om deze berichten uit de archieven van de Koninklijke Bibliotheek te verzamelen en uit te tikken. Op die manier krijgt u een indruk van het leven in deze gespannen tijd.

In het vorige nummer van ons blad berichtten wij u uitgebreid over de opening van de nieuwe Oudheidkamer in het Cultuurhuis aan de Dorpsstraat op 30 maart jl. Intussen draaien we op volle toeren, en zijn we bijna dagelijks een dagdeel geopend.

Als u nog niet langs geweest bent, moet u dat de komende maanden echt eens doen. Secretaris Ody Honders maakt u daarvoor enthousiast.

Op 10 oktober vertelt Mees de Man in de Oudheidkamer over het thema *Arm en Rijk* in het kader van de Maand van de Geschiedenis. Komt u ook?

Hierna nodigen wij u uit voor de historische avond op 28 november in Eben Haëzer. Voorzitter Johan de Kruijff heeft interviews gemaakt met verschillende oude Woudenbergers. Eén video wil hij nu laten zien. Na de pauze vertelt hij over een schijnvliegveld, dat in de oorlog door de Duitsers is aangelegd in de bossen bij het Heihuis aan de Trekerweg.

Hierna doet bestuurslid Annie Robbertsen een oproep voor oude foto's en objecten die met de winter te maken hebben voor een tentoonstelling over dit onderwerp in de expositieruimte van de Oudheidkamer.

Vervolgens herhalen wij de oproep om uw e-mailadres aan ons door te geven om u ook op die manier te kunnen informeren.

Tenslotte brengen wij nogmaals onder uw aandacht dat in december 2012 weer een *Klapperman* zal verschijnen. Deze komt in plaats van nummer 4 van *Oud Woudenberg* van dit jaar.

Wim de Greef, eindredacteur

2. Woudenberg in de landelijke dagbladen 1939-1945 (2)

Onder deze kop volgen krantenberichten uit vroeger tijden, van kranten uit het bestand van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De berichten zijn opgezocht en uitgeschreven door ons bestuurslid Mees de Man. Deze keer deel 2: Krantenberichten uit het jaar 1940.

Het is het jaar van mobilisatie en oorlog. Op 1 september 1939 waren de meeste militairen die Woudenberg als standplaats hadden gekregen wel gearriveerd. Het was wennen voor de Woudenbergers. Al die jonge kerels uit de grote stad (de meesten kwamen uit Rotterdam), daarvoor gold het devies: 'moeders hou je dochters binnen'. Maar ook die mannen moesten vanuit de hun vertrouwde omgeving ineens naar het platteland. Het duurde echter niet lang of de verstandhouding tussen beide groepen was uiterst hartelijk.

Er hebben zich maar enkele incidenten voorgedaan, zoals blijkt uit de volgende drie artikelen.

Plundering door soldaten in Woudenberg om evacuerende burgers van levensmiddelen te voorzien, Kapitein die het toeliet vrijgesproken

5 september 1940 *Het Vaderland*.

Voor de krijgsraad te Utrecht stond terecht een reservekapitein, die zich in de oorlogsdagen van 10 tot 15 mei zou hebben schuldig gemaakt aan het toelaten van plunderingen door soldaten.

Het was op 11 mei in Woudenberg gebeurd dat tijdens de evacuatie van de burgers enige militairen een bij het station staande kiosk door middel van het ingooien van ruiten waren binnengedrongen en daar allerhande artikelen als sigaren, pepermunt, chocolade en koeken hadden weggenomen. De soldaten hadden grotendeels deze lekkernijen onder de burgers verdeeld en slechts een klein gedeelte zelf gehouden. Een ambtenaar van de belasting, die aanwezig was bij deze plundering, maakte de kapitein A. van W. op dit feit opmerkzaam, waarop deze hem zou hebben toegevoegd: "Als de jongens het niet doen dan doen anderen het wel. Ik heb nu geen tijd om mij met zulke kleinigheden te bemoeien." Ook een assistent-telegrafist van de Nederlandse Spoorwegen verklaarde dat de kapitein zich in deze geest had uitgelaten.

President: "Het komt mij toch raadselachtig voor dat u, terwijl u wist dat de soldaten aan het plunderen waren geslagen, niet eens de moeite nam om naar een agent uit te zien of om de zich nog in Woudenberg bevindende burgemeester te waarschuwen."

Beklaagde: "Ik mocht mijn post niet verlaten en ik vond op dit moment plundering van een kiosk zo onbelangrijk in vergelijking met de ontzettende dingen die zich uur na uur aan de Grebbelinie afspeelden, dat ik mij er eerlijk gezegd geen zorgen over gemaakt heb of mijn jongens zich daaraan al of niet schuldig maakten."

President: "Dat is alles heel goed mogelijk, maar u had moeten begrijpen dat, waar een paar van uw soldaten de vrijheid kregen om te plunderen, er op den duur geen houden meer aan was geweest en er nog veel meer dingen zouden gebeuren, welke zeer beslist ontoelaatbaar zouden zijn geweest."

De commandant van de kapitein, een majoor, verklaarde op een vraag van de president, dat de kapitein inderdaad in Woudenberg was gedomineerd, dat zijn aanwezigheid op de post zeer noodzakelijk was en dat hij het beslist zeer kwalijk zou hebben genomen als de kapitein uit de stelling zou zijn gekomen om zich te bemoeien met een zaak, welke de gemeentepolitie had moeten behartigen.

De auditeur-militair zei in zijn requisitoir dat beklagde opzettelijk had nagelaten in te grijpen toen zijn soldaten aan het plunderen waren. Hem kan dus medeplichtigheid ten laste worden gelegd.

Uit nauwkeurig onderzoek zijn vier feiten komen vast te staan.

Ten eerste, dat er in Woudenberg uit veel huizen levensmiddelen werden gehaald om die aan de evacuerende bewoners uit te delen, daar men meende dat anders de vijand er zich meester van zou maken.

Ten tweede is gebleken dat militairen zich, evenals burgers, hebben schuldig gemaakt aan het leeghalen van diverse winkels.

Vervolgens kwam vast te staan dat beklagde wist wat er gebeurde in Woudenberg en tenslotte bleek dat hij ook geen maatregelen had genomen een einde te maken aan de rond hem gepleegde plunderingen. De majoor heeft echter gezegd dat de kapitein zijn post niet mocht verlaten en op die dag wel iets anders te doen had, dan voor politieagent te spelen. Spreker eiste daarom, wegens gebrek aan bewijs, vrijspraak. Na afloop van de zitting deed de Krijgsraad uitspraak en sprak hem vrij.

Een eerste luitenant die eveneens voor de Krijgsraad was gedaagd en aan wie ten laste was gelegd, dat hij had toegelaten dat er grote hoeveelheden limonade werden gestolen uit een fabriek, werd eveneens op grond van dezelfde overwegingen vrijgesproken.

Plunderaars voor de krijgsraad
Zij stalen rijwielonderdelen te Woudenberg

12 september 1940 *De Tijd*.

In de oorlogsdagen tussen 10 en 14 mei hebben tal van soldaten die in een stelling onder Woudenberg lagen, zich schuldig gemaakt aan plundering. Van 11 mei af was Woudenberg wat de burgerbevolking betreft, geëvacueerd en dus waren vrijwel alle winkels onbeheerd. Verscheidene soldaten hebben hiervan misbruik gemaakt door aan hun commandanten verlof te vragen hun stelling te mogen verlaten en op rooftocht uit te gaan. Voor het merendeel ondergaan deze militairen hun straf, doch in Woudenberg stond nog een tweetal terecht voor de Utrechtse krijgsraad ter zake diefstal van rijwielonderdelen. Het waren een 33-jarige schoenmaker en een 24-jarige magazijnbediende waarvan de eerste werk had en de tweede nog niet aan de slag was gekomen. Ook zij hadden met verlof van hun commandanten hun stelling verlaten doch niet met het oogmerk te gaan stelen. Zij waren vanuit hun stelling naar hun kwartieren gegaan om nog wat kledingstukken, welke hun toebehoorden, mee terug te nemen. Op de terugweg zagen zij dat soldaten aan het plunderen waren. Toen zij daarbij stonden te kijken nodigden de dieven hen uit mee te doen, waarop beklaagden waren bezweken voor de verleiding en krachtig hadden meegeholpen een schuur met rijwielonderdelen leeg te halen. De Auditeur-militair eiste tegen ieder van hen 8 maanden gevangenisstraf. De Krijgsraad veroordeelde hen tot een jaar, waarvan 8 maanden voorwaardelijk en vier maanden onvoorwaardelijk.

Van plundering verdacht

19 september 1940 *Het Algemeen Handelsblad*.

In de oorlogsdagen van mei miste een bewoner van Woudenberg een overjas, enige manufacturen en een partijtje sigaren. Bij onderzoek bleken deze dingen zich in handen van een 22-jarige soldaat te bevinden, die zich deswege te Utrecht voor de Krijgsraad had te verantwoorden als verdacht van plundering. De Krijgsraad veroordeelde hem tot drie jaar gevangenisstraf, tegen welk vonnis de beklaagde, die zei de goederen van een derde in bewaring te hebben genomen tijdens de terugtocht van de Nederlandse troepen, hoger beroep aantekende. De advocaat-fiscaal eiste gisteren bevestiging van het vonnis.

In de mobilisatieperiode hebben mensen het leven verloren die met de komende strijd te maken hadden. Hiervan heb ik geen krantenartikelen gevonden, waarschijnlijk werden die ongevallen als militair geheim aangemerkt.

Er hebben zich ook ongevallen voorgedaan die niet door krijgsgeweld zijn veroorzaakt maar die wel de krant haalden.

Militaire vrachtauto door trein gegrepen

18 januari 1940 *Het Volksdagblad*.

Op de onbewaakte overweg bij De Haar, tussen Woudenberg en Veenendaal, is een militaire vrachtauto door een trein gegrepen, die uit de richting Veenendaal kwam. De sergeant Heeden uit Rotterdam, die naast de bestuurder van de vrachtauto was gezeten, werd uit de auto geslingerd en was op slag dood. De chauffeur, de soldaat Roozendaal uit Wognum geraakte in de cabine bekned. Nadat men hem bevrijd had bleek dat hij zware verwondingen had opgelopen. Geneeskundige hulp mocht niet meer baten. De vrachtauto werd geheel vernield.

Dodelijk ongeval

27 februari 1940 *Het Vaderland*.

Gistermiddag is te Woudenberg de crisiscontroleur R.W. Lammets uit Amersfoort met zijn rijwiel geslipt. L. viel voor een vrachtauto. Hij werd gegrepen en was onmiddellijk dood.

Tijdens de mobilisatie zijn er geheimzinnige voorvallen geweest die wellicht te maken hebben met sabotage of verraad.

Oproep van de commissaris van politie te Zeist

1 februari 1940 *Het Vaderland*.

De commissaris van politie te Zeist verzoekt te worden bekend gemaakt met de bestuurder van de auto, gekenmerkt H 13138, die verdacht wordt op 27 januari 1940 omstreeks 6 uur 30 's namiddags in Woudenberg in de omgeving van het kruispunt Quatre-Bras lichtseinen - vermoedelijk ten dienste van de oriëntering van vreemde vliegtuigbestuurders - te hebben

gegeven. Bij aantreffen van de auto wordt verzocht de betreffende auto te onderzoeken of daarin materiaal aanwezig is om lichtseinen te kunnen geven.

Uit een onderzoek is gebleken, dat het nummer H 13138 is opgegeven aan Ferdinandus Orealianus Ferdinandus Fontenai, geboren 23 december 1878 te Antwerpen, destijds wonende Aleidisstraat 81b te Rotterdam, doch blijkt op 29 juni 1921 te zijn afgeschreven voor vertrek naar Esschen (B). Tevens wordt verzocht te worden bekend gemaakt met de tegenwoordige woon-of verblijfplaats van die vreemdeling, die mogelijk in een der vreemdelingenregistraties zou kunnen voorkomen. Het moet niet onmogelijk worden geacht dat de betreffende auto, waarvan het signalement niet kan worden opgegeven, van een vals nummer is voorzien.

Ook lichtkogels bij Zeist

26 februari 1940 *Het Friesch Dagblad.*

In de nacht van woensdag op donderdag zijn in de omgeving van Amersfoort lichtkogels in verschillende kleuren waargenomen. Luchtwachtposten te Utrecht, Zeist en Woudenberg hebben na halfeen lichtsignalen gezien. Onder andere zouden zulke kogels omhoog zijn geschoten uit een woning te Zeist, terwijl de politie bekend zou zijn welke woning dit is.

Een Duits vliegtuig

26 februari 1940 *Het Volksdagblad.*

In de omgeving van Woudenberg is zondag een Duits vliegtuig waargenomen, waarvan de kentekenen duidelijk zijn vastgesteld. Het vliegtuig bewoog zich van het zuidoosten naar het noordwesten, waarop het terugkeerde in zuidoostelijke richting. Ook naar aanleiding van deze neutraliteitsschending zal de regering stappen te Berlijn ondernemen.

Verduistering van springstoffen

2 maart 1940 *Het Leeuwarder Nieuwsblad.*

In de nacht van woensdag op donderdag zijn in het gemeentehuis te Woudenberg enkele militairen ingesloten, verdacht van verduistering van springstoffen. Een uitgebreid onderzoek wordt ingesteld, om na te gaan of deze stoffen ook gebezigd werden voor het afvuren van de bekende lichtkogels of -pijlen.

Hoe beroerd is een mobilisatie? Mannen moeten huis en haard verlaten en weten niet wat zij zullen vinden als zij terugkomen. Komen ze trouwens nog wel terug, dat is nog maar de vraag. De bevolking in de gebieden waar de militairen gelegerd worden is ook niet blij met de komst van al die vreemde lui. En dan gebeurt er ook nog dit:

Suiker, koffie en benzine worden duurder

12 februari 1940 *Het Volksdagblad*.

Nieuwe belastingen worden voorgesteld ter dekking van de mobilisatie-uitgaven.

De regering heeft een wetsontwerp ingediend, tengevolge waarvan de accijns op suiker met 10 procenten verhoogd zal worden, een invoerrecht van f.24,00 tot f.26,00 geheven zal worden, waardoor het pond koffie 12 tot 13 cent duurder zal worden, verder de benzine door zwaardere belasting 1½ duurder wordt gemaakt en tenslotte 15 procenten op de reeds bestaande successiebelasting geheven zullen worden. De regering wil op deze wijze het belastingjaar 1940 een extra bedrag van 10 miljoen gulden bij elkaar halen, welk bedrag het volgend jaar nog zal stijgen op 27 miljoen.

Als door de regering een dergelijke prijsverhoging wordt doorgevoerd dan zijn er altijd lui die vinden dat je ook best wat aan het Rijk mag terugverdienen. Zie de volgende artikelen.

Ruzie leidt tot huiszoekingen

*Twee militairen en vijf burgers gearresteerd
Het Rijk bestolen*

26 februari 1940 *De Banier*.

Bij een ruzie die te Woudenberg tussen twee personen ontstond, maakten betrokkenen elkaar over en weer verwijten. De zaak kwam de politie ter ore en deze stelde een onderzoek in, dat tot resultaat had, dat een huiszoeking werd verricht en twee militairen en vijf burgers in arrest werden gesteld. Bij hun verhoor kwam vast te staan, dat zij het Rijk hebben bestolen van dekens, haver, rubber laarzen, enz. Het onderzoek in deze zaak wordt voortgezet. Er zullen vermoedelijk meer arrestaties volgen. De diefstallen betroffen vooral de voorraden van militaire kledingstukken, die in de kelder van het gemeentehuis opgeslagen waren. De militairen verkochten de goederen voor een lage prijs aan de gebroeders J., een zekere R.

en twee heren die als zeer vooraanstaande burgers van Woudenberg worden aangeduid. De goederen werden meestal niet verder verkocht maar in de bedrijven van de betrokken burgers gebruikt. Zo is bekend geworden dat een grote boer sinds maanden gestolen haver aan zijn paarden gaf. De militairen werden in de Marechausseekazerne te Leusden opgesloten in afwachting van het verdere onderzoek. De burgers zijn weer vrijgelaten onder de motivering dat zij toch niet weg kunnen. Een merkwaardige houding lijkt ons dat nogal, waar het een zo belangrijke zaak betreft!

De malversaties te Woudenberg *Nog meer arrestaties*

28 februari 1940 *Het Vaderland*.

De malversaties die te Woudenberg zijn gepleegd, blijken aanmerkelijk groter te zijn dan men aanvankelijk vermoedde. Reeds bevinden zich zeven personen in arrest. Thans is de politie weer tot arrestatie overgegaan van drie personen, te weten twee militairen en een burger. Het lijkt er op dat men nog niet alle daders en helers, die bij deze malversaties zijn betrokken, heeft achterhaald. Men verwacht bij de nog plaats hebbende huiszoeken dezer dagen nieuwe arrestaties.

Verder schrijft die krant nog op 29 februari 1940:

Met grote activiteit zetten gemeente-en rijksveldwacht het onderzoek inzake malversaties voort. Burgemeester baron P.A.G. van Heeckeren van Brandsenburg leidt persoonlijk het onderzoek. Er zijn nu acht burgers en vier militairen gearresteerd. Alle burgers en twee militairen zijn na verhoor op vrije voeten gesteld. In de eerste plaats wenst de burgemeester volledige opheldering van de malversaties en betreurt hij, meldt het Handelsblad, dat de inwoners van zijn gemeente zich hieraan hebben schuldig gemaakt. Nog nooit is in Woudenberg een dergelijke fraude gepleegd. De gelegenheid welke zich thans voordeed is voor velen blijkbaar te mooi geweest om haar niet aan te grijpen. Volgens de burgemeester ging het de meeste burgers niet om winstbejag, maar grepen zij hun kans om goederen tegen gereduceerde prijs te kunnen kopen. Zij hadden er niet bij stilgestaan dat zij hierdoor helers waren geworden van rijksgoederen. Dit is gebleken uit de verhoren. Het is waarschijnlijk dat nog meer militairen zullen worden gearresteerd.

Dan is op 10 mei 1940 de Duitse inval een feit en op 15 mei is de oorlog afgelopen, althans wat de slag om Nederland betreft. Het leven herneemt zijn normale gang, getuige de volgende krantenartikelen.

De stroom vloeit voort

20 mei 1940 *De courant het nieuws van de dag.*

Hieronder volgen wederom berichten van legeronderdelen die zich in de beste welstand bevinden. In verband met het overstelpende aantal aanvragen zal de serie mededelingen tot nader order worden stopgezet. De compagnie mortieren van het 15e regiment infanterie, kapitein B. Maat, de 15e pantser-afweercompagnie, 1e luitenant P.W. van Toer, de verbings-afdeling van het 15e regiment infanterie, kapitein C. Struik en het bureau personeel van de staf van het 15e regiment infanterie, luitenant-kolonel De Bok zijn allen zonder uitzondering in Jutphaas bij Utrecht aangekomen. Allen waren voorheen gelegerd in Woudenberg.

De hulpverlening voor het Grebbegebied

22 mei 1940 *Het Vaderland.*

In de commissie voor hulpverlening aan het Grebbegebied hebben onder andere nog zitting genomen de burgemeesters van Renswoude, Rhenen en Woudenberg. De commissie hoopt dat in vele plaatsen commissies zullen worden gevormd voor het inzamelen van gelden en goederen.

De toestand van wegen en bruggen in verschillende gemeenten

23 mei 1940 *De Tijd.*

Uit rapporten welke de ANWB heeft ontvangen van zijn consuls heeft de Bond onderstaande lijst kunnen opstellen waarin men gegevens vindt omtrent de toestand van wegen en bruggen in de verschillende gemeenten. Uit deze lijst: Bij station Woudenberg liggen twee noodbruggen die voor zwaar verkeer berijdbaar zijn. Op deze bruggen geldt éénrichtingverkeer.

Autobussen

28 mei 1940 *De Banier.*

Autobusdiensten moeten een ontheffing hebben van het verbod op het gebruik van brandstof. Op een lijst van die ontheffingen komen voor:

Wed. A.W. de Haas te Veenendaal: het traject Utrecht-Ede wordt gewijzigd in Zeist-Ede.

Gebr. Ten Broek te Scherpenzeel: het traject Woudenberg-Amersfoort.

Wegen, bruggen en veerdiensten

29 mei 1940 *De Tijd*.

Aanvullende mededelingen over de toestand van wegen en bruggen, over dienstregelingen van bussen en veerdiensten medegedeeld door ANWB: Amersfoort: van Amersfoort via Woudenberg en Scherpenzeel naar Ede en Arnhem kan normaal gereden worden.

Bureau's voor de wederopbouw

1 juni 1940 *De courant het nieuws van de dag*.

De Commissaris der Koningin in Utrecht heeft in overleg met de hoofdinspecteur voor de volkhuusvesting op 31 mei in de provincie Utrecht enige bouw bureau's ingesteld voor de wederopbouw van de verwoeste gebieden. Zo is in Scherpenzeel ingesteld het bouw bureau voor herstel en wederopbouw voor de gemeenten Renswoude, Scherpenzeel en Woudenberg ten oosten van de Pothbrug.

Hulpactie landbouwers in het Sticht

14 augustus 1940 *Het Algemeen Handelsblad*.

Het Utrechts Landbouw-Genootschap heeft een hulpactie op touw gezet ten behoeve van de in de provincie Utrecht wonende boeren die door de krijgsverrichtingen in mei gedupeerd zijn. Voor hulp komen vooral in aanmerking de landbouwers van Rhenen, Renswoude en Woudenberg van wie velen niet slechts hun woning maar ook hun landbouwwerktuigen hebben verloren. Het ligt in de eerste plaats in de bedoeling gelden in te zamelen om voor de getroffen landbouwwerktuigen en gereedschappen te kunnen kopen.

Wederopbouw van boerderijen

14 september 1940 *De Tijd*.

Aan het Bureau Wederopbouw boerderijen zijn de plannen opgedragen voor de wederopbouw van ongeveer honderdvijftig boerderijen en tuinde-

rijen in Hoogland, Leusden, Scherpenzeel en Woudenberg. Er zal voor de komende winter een aantal noodwoningen worden gebouwd, terwijl voor het vee in dit gebied, ongeveer 1400 stuks, noodstallen zullen worden opgetrokken.

Vlees en spek zonder bon

*4 oktober 1940 De courant het nieuws van de dag.
Het is de veldwachter alhier met een collega uit Maarsbergen gelukt een clandestien slachtersbedrijf te ontdekken en op te ruimen. Niet alleen de Wet op het slachten van vee en de Distributiewet werden ernstig overtreden, doch tevens kwam de volksgezondheid in het gedrang. Ruim drie en een half duizend kilogram spek en vlees werden onwettig geslacht en verkocht. Een varkenshandelaar alhier had het initiatief genomen tot het slachten van varkens, meest oude zeugen die op de Utrechtse markt gekocht werden. Een slager bood 's nachts zijn hulp en vakkennis aan bij het slachten, dat geschiedde in een afgedankt kippenhok achter de woning. Vele burgers waren vaste afnemers van het spek en het vlees, dat aanvankelijk wel is waar taai bleek, doch nog niet bedorven was. De hoeveelheden die aan de klanten geleverd werden, varieerden van een half varken tot een of twee kilo. En het rayon waar de vleeswaren werden bezorgd, omvatte niet alleen Woudenberg, maar ook Scherpenzeel, Zeist, Maarsbergen, Leersum en Amersfoort. Toen er enige vrees bestond voor ontdekking in het kippenhok werd een slachtplaats gemaakt in een afgelegen schuur. Een bakker, die bemerkte dat er met deze onwettige slachterij winst was te behalen, werd een vaste afnemer. Zijn broodklanten werden spekkanten en hij leverde tot zelfs in Zeist. De prijzen waren normaal, veertig tot vijftig cent per pond. Bonnen werden natuurlijk niet gevraagd. De voorraad van het afgenomen spek die nog goed is voor de consumptie, is voor bederf bewaard door vakkundige behandeling. Tegen de "slagers" is proces-verbaal opgemaakt, evenals tegen de kopers die de distributiewet overtraden.*

Inbraken zonder succes

*9 oktober 1940 Het Algemeen Handelsblad.
In de afgelopen nachten zijn de dorpen Scherpenzeel en Woudenberg door inbrekers bezocht. Te Woudenberg werd een bezoek gebracht aan*

de boterfabriek. Waarschijnlijk was het hen te doen om de voorraad boter, maar die was zo goed opgeborgen dat de inbrekers er niet in slaagden tot de bewaarplaats door te dringen. Er wordt niets vermist, de politie heeft een onderzoek ingesteld.

Weinig overstroming in Gelderse Vallei

12 november 1940 *Het Vaderland.*

In de Gelderse Vallei ondervindt men weinig last van het hoge water. Alleen in de omgeving van Woudenberg heeft de Lunterse Beek verscheidene landerijen onder water gezet en menigeen ongerief bezorgd. Bij Bruinenburg bijvoorbeeld stroomde het water van de Leysloot, die in verbinding staat met de Lunterse beek, over de dijkwal. In de buurtschap Ekeris staan tal van velden blank. De Lambalgseweg staat voor een deel onder water en in De Treek bij Bavoort is een groot meer ontstaan.

Nieuwe boerderijen zullen verrijzen

22 november 1940 *De Banier.*

In Nederland werden totaal 527 boerderijen verwoest. Het district Amersfoort telt er onder andere 134 en het district Veenendaal 152. Voor het wederopbouwwerk zijn er voor het hele land 47 boerderijen aanbesteed en gegund, waarvan vier in Ede, veertien in Hoogland, drie in Renswoude, veertien in Rhenen, één in Veenendaal en één in Woudenberg. Binnenkort zullen meer boerderijen worden aanbesteed. Dan nog een bericht over desertie tijdens de slag om Scherpenzeel:

Soldaat verliet zijn post onder het vuren

15 augustus 1940, *De courant het nieuws van de dag.*

De 23-jarige Rotterdammer v.B. stond terecht voor de Krijgsraad wegens desertie uit het Nederlandse leger tijdens de oorlogsdagen. Verdachte had zijn stelling te Woudenberg, toen deze zwaar onder vuur lag, zonder toestemming verlaten. Hij verklaarde dat hij zijn voet verzwikt had en daardoor niet kon lopen zoals het behoorde. Hij is eerst een eind de weg opgelopen en toen door een Rode Kruisauto meegenomen naar Houten. Zijn commandant verklaarde dat de soldaat om 4 uur 's middags nog in de

stelling aanwezig was. Hij heeft geen verlof gevraagd de stelling te mogen verlaten. Alle manschappen bleven op hun post al was het vijandelijk vuur zeer hevig. Zij waren dan ook zeer verontwaardigd toen zij bemerkten dat v.B. de stelling heimelijk had verlaten. Overigen verklaarde de commandant dat v.B. sukkelde met zijn voeten en dat hij moeilijk marsen kon meemaken. Op 16 augustus 1940 schrijft het Algemeen Handelsblad dat de Auditeur-Militair twee jaar gevangenisstraf had geëist maar dat de krijgsraad hem tot 2½ jaar had veroordeeld.

Tot slot nog een advertentie uit *De Banier* van 4 januari 1940.
Dit is de grootvader van eindredacteur Wim de Greef.

Volgende keer hoop ik meer voor u te hebben uit de kranten van de veertiger jaren komende uit het archief van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

Mees de Man

3. Bezoek de Oudheidkamer in het Cultuurhuis¹

Ruim vijf maanden na de feestelijke opening op 30 maart jl. begint de Oudheidkamer aardig op orde te komen.

Graag wil ik de verschillende onderdelen van de Oudheidkamer nog eens de revue laten passeren. Daarom neem ik u mee in een virtuele wandeling door de Oudheidkamer, beginnend vanaf de hoofdingang en in het vertrouwen dat u dit binnenkort in persoon komt nadoen.

Op de eerste plaats heet ik u van harte welkom en stel met genoegen vast dat u de nieuwe openingstijden: maandag 13.30-16.00 uur, dinsdag 10.00-12.30 uur, woensdag 13.30-16.00 uur en vrijdag 18.30- 20.30 uur ter harte heeft genomen.

Links bij de ingang valt het prachtige in roestvrijstaal uitgevoerde logo onmiddellijk op. Een modern gestileerde uitvoering van het inrijhek van de ridderhofstad Groenewoude, met daaronder de tekst die aangeeft dat u zich in de Oudheidkamer bevindt. Gelijk daarnaast de ruime garderobe waar uw jas, die ik hoffelijk van u aanneem, een plaats krijgt.

Rechts van u is de ingang naar de onderzoeksruimte, waarin wij even een blik werpen.

Moderne computerapparatuur staat hier ten dienste van hen die onderzoek plegen over tal van onderwerpen en bezig zijn met foto's of ander materiaal. Ook de afdeling inventarisatie en registratie bevindt zich hier, alsmede een uitgebreide bibliotheek. Indien u zelf ook eens iets wilt uitzoeken, dan bent u van harte welkom op maandagmiddag.

Een van onze vrijwilligers is u daarbij graag behulpzaam. Bovendien kunt u dan foto's laten scannen waarvan u denkt dat zij interessant voor Oud Woudenberg zijn.

¹ De foto's zijn gemaakt door Betting Kroese, tijdens de opening van de Oudheidkamer op 30 maart jl.

Bestuursleden Annie Robbertsen-Moesbergen en Wim de Greef en coördinator gastvrouwen en -heren Neelie Hek-Morren (v.l.n.r.) in de onderzoeksruimte.

Wij verlaten de onderzoeksruimte en begeven ons rechts uit de flank naar de tafel 'Reis door de tijd'. Vijf zogenaamde *touchscreens* (computerschermen waarop u met uw wijsvinger de menu's kunt openen), zijn elk met gegevens uit een bepaald tijdvak en in chronologische volgorde gevuld. Zij staan ter beschikking om de belangrijkste feiten uit de geschiedenis van Woudenberg vanaf 777 tot heden als een soort canon te bekijken. Nadat ik heb voorgedaan hoe het werkt laat ik u even alleen omdat u tot de conclusie komt dat u er bijna niet mee kunt ophouden. Mooi hè! Vooral bij het laatste scherm ziet u dingen die u herkent, maar al lang vergeten was.

Na enige tijd gaat uw aandacht naar het enorme beeldscherm boven de tafel, waarop een kaart van Woudenberg te zien is. Het scherm toont de website www.woudenbergopdekaart.nl, met aan de rechterzijde een menu met informatie over rijks- en gemeente monumenten en diverse andere onderwerpen. Icoontjes op het scherm geven de locatie van de objecten aan. U klikt deze aan en ziet een foto van het object met bijbehorende informatie. Danig gefascineerd van wat u ziet, sta ik u met raad en daad terzijde wanneer u even met de muis in de knoop raakt.

Na dit enerverende begin wijs ik u nog even op de historische vondsten die in de vitrines onder de tafel zijn uitgesteld.

De website www.woudenbergopdekaart.nl op het grote beeldscherm wordt gepresenteerd door vrijwilliger Eric Schaling. Daaronder ziet u een deel van de tafel waarop de 'Reis door de tijd' kan worden bekeken op computerschermen.

Rechtdoor wandelend komen we aan bij het thema *tabakscultuur*. Twee eeuwen geleden was een groot deel van de Woudenbergse bevolking afhankelijk van de tabak. Helaas is geen enkele tabaksschuur behouden gebleven. Om een beeld te krijgen kunt u twee nauwkeurig nagemaakte maquettes bewonderen en in de vitrine het nodige dat met tabak te maken heeft zien.

Vervolgens vraag ik uw aandacht voor het thema *gemeente Woudenberg*. Diverse voorwerpen uit een meer of minder grijs verleden, zoals de bodebus, worden in de vitrine voor het nageslacht bewaard. Omdat u aangeeft zin te hebben in een kopje koffie, nemen we voor het gemak even plaats aan de voormalige raadstafel (begin 20e eeuw). Met het gezicht op de imitatie van de interieurs van Café De Poort en het destijds belendende Bondscafé (ook begin 20e eeuw) valt uw blik op een prijslijst uit die tijd waarop een 'prijs van toen' voor de koffie staat. Pech, vandaag vragen wij u toch echt € 1,00 voor een kwaliteitsbakje koffie. Toch blijft het een koopje. Het koekje krijgt u van ons.

De foto's achter en bezijden de tapkast laten zien 'hoe't was' en wie de bewoners waren. Neem nog wel even in u op hoe de situatie rond De Poort in de jaren rond 1900 was.

Links van het café duiken we met kastelen en landgoederen de late middeleeuwen en de Gouden Eeuw in. De maquettes van de ridderhofsteden Geerestein en Groenewoude roepen nostalgische gevoelens wakker uit de tijd dat u nog boeken over ridders en jonkvrouwen las. In de vitrine ziet u een paar pronkstukken uit de collectie van Oud Woudenberg. Het oudste is het Jacobakannetje. Het mooiste de roemer (wijn glas) met inscriptie uit de 18e eeuw.

*Maquette van de kerk aan de Schoutstraat voor de verbouwing in 1952, gezien vanaf de zuidkant.
(maker de heer A.G. van Leeuwen)*

Door naar het thema *kerk*, waar twee maquettes uiting geven aan de vorm van de kerk zoals die in de 17e eeuw en in de periode 1808 tot 1952 was. Een tijdbalk aan de wand geeft kort en bondig de geschiedenis weer. Enkele relikwieën in de vitrine maken het beeld compleet. De fluweelzwarte collectezak aan een lange stok zou u best graag eens willen vastpakken en mij voor de *fun* onder de neus houden, om mij te verleiden er iets in te doen. Geen goed idee!

Prachtig nagebouwd schoolklasje uit 1930 door de familie Robbertsen.

Op naar de schoolklas. Hier waant u zich echt in het verleden met de oude houten schoolbankjes uit verschillende perioden van de 20e eeuw. De platen aan de wand roepen weemoedige herinneringen op aan tal van andere oude platen die vroeger aan de muur van uw schoolklas hingen. De walvisvaarders bijvoorbeeld, die vanuit een houten roeiboot een walvis harpoeneerden. Ot en Sien zijn allang met pensioen maar genieten hier eendrachtig van een tweede leven.

Heeft u ook nog met een griffel op een leitje geschreven? Ik overhoor u hard op met het Aap Noot Mies, maar u weet het nog perfect. Een kast vol schoolspullen 'van toen' geven u het gevoel even terug te zijn in de tijd. U kijkt stiekem weer naar uw vingers, die vroeger blauw waren van de Gimborn galnoteninkt uit die grote vierkante fles.

Achter het schoolbord met telraam verbergt zich een tv-scherm dat informatie verschaft over alles wat u over de school van vroeger wilt weten. Twee uitersten die samen opgaan. In het schemerig licht wordt alles gadeslagen door een kopie van meester Allers, die voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog ruim twintig jaar (boven)meester van de Openbare Lagere School is geweest.

Nadat u uw schoolgeld heeft teruggehaald gaan we rechtsom naar 'de heerd'. Onderwijl passeren we het thema Pyramide van Austerlitz. Een

aandenken aan de Bataafs-Franse tijd, opgeworpen door de soldaten van generaal De Marmont. De maquette geeft de situatie 1804 weer. De trommel, behalve het vel en de stokken, is een origineel uit die tijd. Om dat zeker te weten inspecteert u het certificaat naast de veldfles nog even.

Nagebouwde woonkamer/heerd met bedstee uit 1900 door de familie Robbertsen.

Bij 'de heerd' aangekomen wordt u met een liefdevolle blik begroet door de vrouw des huizes, vredig neergevleid achter een handbediende 'naaimachien', omringd door klosjes garen en sajet. U neemt plaats in de comfortabele leunstoel naast de potkachel in en onder de schouw en overziet het vertederende tafereel voor u. De 19e eeuwse kinderwagen nodigt uit om te kijken wat erin ligt. Zou het echt een kind zijn van de vrouw die in de bedstee, waarvan de deuren open staan, onhoorbaar boven de 'piepers' ligt te snurken? De heer des huizes is nergens te bekennen. Oh ja, die staat met de meid in de 'etalage' in de onderzoeksruimte. Als welkomstcomité voor mensen die via de trap naar bovenkomen.

Een deel van de verzameling mutsen, onderdeel van de streekdracht.

Tenslotte leid ik u langs de vitrinekasten met Gelderse en Utrechtse mutsen. Tussen de hagelwitte exemplaren zoekt u de muts van mevrouw Dirkje Bloemendal-de Greef. De zogenaamde opknappmuts met die opstaande rand, die zij tot haar overlijden in 1969 dagelijks droeg. Aan de meeste mutsen en petten zit een hele geschiedenis vast. Wilt u die weten? Dan moet u nog eens terugkomen als Annie Robbertsen er is. Ik ben hierin een leek.

We praten nog even na. Onder de indruk van alles wat op u afkwam laat u zich door mij naar de uitgang begeleiden en in uw jas helpen.

Na overhandiging van een klein geschenk in de vorm van een button www.woudenbergopdekaart.nl nemen wij afscheid.

'Geef de button na installering op uw pc door aan een ander', roep ik nog, en 'Tot een volgende keer!'.

Bij de uitgang kan het niet anders of u moet de giftenbus rakelings passeren. Ik wend mij discreet af om te voorkomen dat u zich ongemakkelijk voelt op het moment dat u daar iets in doet. Gelukkig, het klonk en rammelde niet!

Ody Honders, secretaris

4. Verhalen over *Arm en Rijk* op 10 oktober

In het kader van de maand van de geschiedenis zal onze *mees*-ter verteller *Mees de Man* verhalen vertellen in de Oudheidkamer rond het thema *Arm en Rijk*.

Het gaat dan over het ontstaan en de rol van het geld, de armoedegrens, de Gouden Eeuw en de Industriële Revolutie, de betekenis van het kapitaal voor Woudenberg, etc.

Kom en schuif aan om te luisteren op woensdagavond 10 oktober om 20.00 uur **in de Oudheidkamer**, op de tweede etage van het Cultuurhuis. Welkom vanaf 19.30 uur want dan staat de koffie klaar.

5. Historisch avond op 28 november

Op woensdag 28 november hebben wij weer een prachtige avond georganiseerd om een interessant stuk historie met u te delen.

Voor de pauze laten wij u een film zien waarin wij van een van onze kleurrijke Woudenbergers aan het woord laten over zijn belevingen in ons dorp.

Na de pauze zal Johan de Kruijff u meenemen in woord en beeld.

Hij vertelt dan over een schijnvliegveld, dat in de oorlog 1940-'45 door de bezetter was aangelegd. Het lag bij het Heihuis op de Treek op Leusdens gebied, tegen de grens van Woudenberg aan.

Ook is er veel te vertellen wat het verzet met dit schijnvliegveld heeft kunnen doen. Het onderzoek is nog gaande maar u kunt de uitkomsten tot nu toe al ervaren.

De avond is **in gebouw Eben Haëzer** aan de Schoutstraat en begint om 20.00 uur.

De inloop is vanaf 19.30 uur, waarbij u een kopje koffie van ons aangeboden krijgt.

De toegang is gratis. Wel vragen wij u na afloop een vrijwillige bijdrage in de daarvoor bestemde bus bij de uitgang te doen voor de bestrijding van de kosten.

6. Winterpret in Woudenberg

In de wintermaanden wil Stichting Oud Woudenberg een tentoonstelling in de expositieruimte van de Oudheidkamer inrichten over winterpret in Woudenberg.

Hiervoor zijn wij op zoek naar **oude foto's** om te scannen en op te hangen bij de tentoonstelling en **gebruiksvoorwerpen**. Te denken valt aan: oude schaatsen, sleeën etc.

Uiteraard krijgt u de in bruikleen gegeven voorwerpen na afloop van de tentoonstelling terug.

Hebt u leuke oude foto's en/of winterse attributen? Wij willen een selectie maken en die graag gebruiken in onze tentoonstelling.

In verband met de voorbereidingen vragen wij u vóór 15 oktober a.s. contact op te nemen met Annie Robbertsen, tel. 033-285 85 30.

7. Informatie via uw e-mailadres

Tot nu toe houden wij u op de hoogte van onze activiteiten via ons blad, onze website en via verschillende kranten.

We zijn van plan dit ook via e-mail te gaan doen.

Indien u daarvoor belangstelling heeft, verzoeken wij u uw e-mailadres aan ons door te geven.

Dit kan door een e-mail te sturen aan: mail@oudwoudenberg.nl

Wilt u daarin de volgende gegevens vermelden:

De heer en/of mevrouw, voorletters en achternaam, straat en huisnummer, postcode en woonplaats.

8. Nieuwe *Klapperman* over boerderij De Lagemaat

Er verschijnt dit jaar *geen* vierde nummer van de uitgave *Oud Woudenberg*. Zoals in het vorige nummer al vermeld, zal in december namelijk een nieuwe *Klapperman* verschijnen.

Deze gaat over de geschiedenis van boerderij De Lagemaat, gelegen op Strubbelenburg. Schrijver is wijlen oud-bestuurslid van onze stichting de heer C. Wolswinkel Lzn.

Zoals gebruikelijk ontvangt iedere donateur één exemplaar van *De Klapperman* gratis.

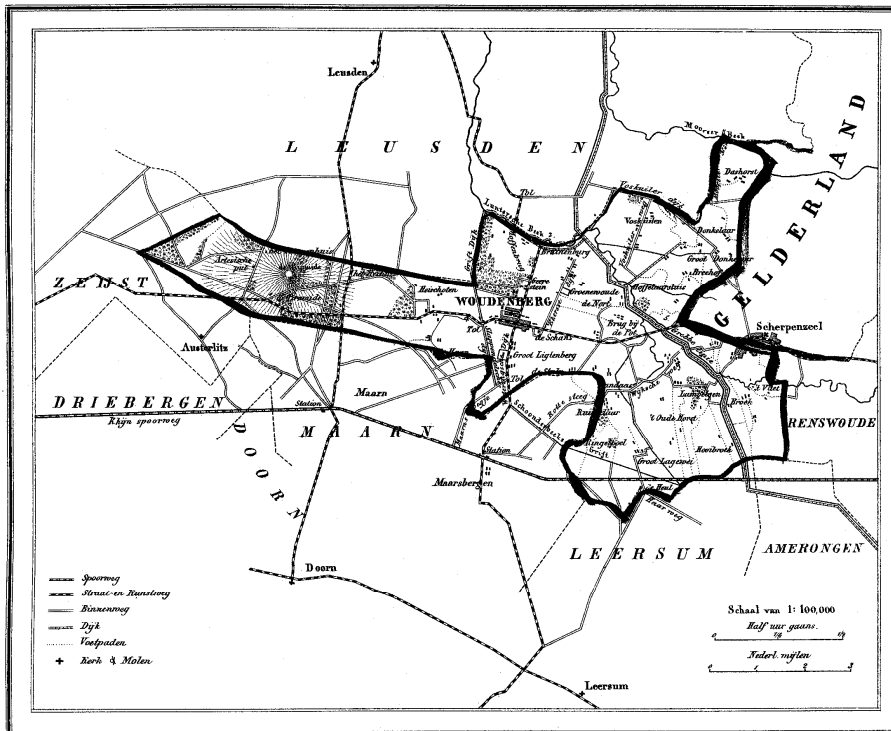
Wij kunnen ons voorstellen dat u, als u bijvoorbeeld Van de Lagemaat heet, extra exemplaren zou willen hebben. Dit is mogelijk. U kunt extra exemplaren van *De Klapperman* bestellen voor de prijs van € 3,00.

U kunt uw bestelling doorgeven op ons e-mailadres:

mail@oudwoudenberg.nl of bellen naar Piet de Kruif (033) 286 72 38.

De sluitingsdatum is 1 oktober 2012.

Nadat u het **gratis** exemplaar in december 2012 ontvangen heeft, kunt u uw **extra** bestelde exemplaren ophalen en betalen in de Oudheidkamer in het Cultuurhuis. Voor de openingstijden zie het colofon voorin dit blad.

Help mee om het verleden van ons dorp te bewaren!
met:

- foto's en films (ook op cd/dvd)	- boeken e.d.
- brieven en oude papieren	- programmaboekjes
- reünie- en jubileumboekjes	- kerkbodes en jaargidsen
- geboorte-, huwelijks- en overlijdenskaarten	- adres- en telefoongidsen
- bodemvondsten	- folders, brochures
- (gebruiks)voorwerpen	- kranten vóór 1975
	- plattegronden en luchtfoto's

U kunt deze en andere stukken aanbieden in de Oudheidkamer op de tweede etage van het Cultuurhuis, Dorpsstraat 40d, tijdens openingstijden (zie voorin).

Of belt u met de secretaris: 033 - 286 36 49 om stukken bij u thuis af te halen.

Van foto's kunnen we een afdruk (scan) maken indien u de originelen liever zelf houdt.